

Verraad en verzet: daad of houding?

Op 26 augustus 1942 krijgen Roosje, haar moeder en haar broer John een oproep om zich naar Westerbork te begeven. John zegt niet veel maar vertrekt direct naar een onderduikadres, zonder afscheid te nemen. Roosje reageert ook snel. Voor zichzelf heeft zij al een vervalst persoonsbewijs. Zij organiseert er ook een voor haar moeder. Vervolgens regelt zij via haar vriend Kees van Meteren een onderduikadres in Naarden. Daar verblijven zij tot 6 oktober 1942 wanneer zij daar worden opgepakt. Zij zijn verraden door een collaborateur.

OPDRACHT 1

Als Roosje op 6 oktober 1942 terugkeert van een bezoek aan Hilversum, ziet zij dat er politie in het pension is. Zij en haar moeder worden door een agent gearresteerd. Een week later komen zij in Westerbork aan.

Wat vind je van het optreden van de agent, zoals dat in bron 1 is beschreven?

1. Kies uit de volgende mogelijkheden en licht je keuze toe:
 - Hij kon niet anders handelen dan hij deed
 - Hij had anders moeten handelen dan hij deed
 - Ik moet meer informatie hebben voor een oordeel.

BRON 1: ARRESTATIE VAN ROOSJE EN HAAR MOEDER, 6 OKTOBER 1942

Van ontkomen is geen sprake. Ik stap van mijn fiets en loop naar hem toe. Terwijl hij zijn pistool terug in zijn holster steekt zegt hij: 'In naam der wet arresteer ik u. Ik weet wie u bent. U bent mejuffrouw Rosa Glacér, voortvluchtig omdat u Joodse bent en niet naar Westerbork bent gegaan. Bovendien bent u in het bezit van een vals persoonsbewijs op naam van mejuffrouw Cornelia Donders'.

Hij gebiedt me mee naar binnen te gaan. Hij gedraagt zich netjes en lijkt me van het goede soort. Hij vindt het vervelend dit te moeten doen, laat hij me weten. (...). Ik bied de agent alles aan wat ik heb en bezweer hem bij alles wat hem heilig is om mij en mijn moeder direct vrij te laten. Hij reageert met: 'Dat is voor mij levensgevaarlijk, want ik doe dit na een telefonische oproep van de Sicherheitspolizei te Amsterdam. Die was zo goed ingelicht dat alleen verraad mogelijk kan zijn'.

Paul Glaser, Dansen met de vijand, Amsterdam 2016, 136, 137

OPDRACHT 2

In bron 2 komt een andere agent dan in bron 1 aan het woord. Hij schetst de situatie waarin de Nederlandse politie door de Duitse bezetting terecht is gekomen.

1. Beschrijf in welke situatie de Nederlandse politie terecht is gekomen, volgens de agent in bron 2.
2. Leg uit welk dilemma dat voor deze politieagent heeft opgeleverd.
3. Leg uit of bron 2 *iets* of *niets* verandert aan je antwoord bij opdracht 1.

BRON 2: DE DILEMMA'S VAN EEN POLITIEAGENT TIJDENS DE OORLOG

Bekijk de video hier: <https://vimeo.com/311506920>

De arrestatie komt totaal onverwacht voor Roosje en haar moeder. Wie heeft of wie hebben hen verraden?

Jij gaat die vraag onderzoeken zoals een rechercheur dat doet. Je kijkt eerst naar het volgende VERZOEK OM INLICHTINGEN. Daarop tref je de profielen aan van de mogelijke dader of daders. Maar is die informatie genoeg om de verrader(s) te vinden? Gelukkig krijg je nog extra informatie die je eerste indruk kan versterken of veranderen.

Let op: voer je onderzoek in tweetallen uit. Houd de volgorde aan waarin de onderzoeksvragen, die onder het VERZOEK OM INLICHTINGEN vermeld staan, zijn opgesteld!!

Verzoek om inlichtingen

De politie in het arrondissement Utrecht/Noord-Holland verzoekt om inlichtingen over de volgende personen die in verband kunnen staan met de arrestatie op 6 oktober 1942 van mevrouw R. Glaser en haar moeder, voorheen woonachtig in Naarden. U kunt zich daarvoor richten tot de politie in uw woon- of verblijfplaats.

Dhr L. Crielaars en Mevr. R. Glaser, 1937

Tussen 1937 en 1940 is de heer L. Crielaars gehuwd geweest met mevrouw R. Glaser. In 1940 zijn zij gescheiden. De heer Crielaars leidde samen met mevrouw Glaser een dansschool.

Foto van Dhr. M. Crielaars ontbreekt

De Heer Marinus Crielaars, broer van Leo Crielaars. Hij is een fel antisemiet en lid van de NSB. Hij heeft een diepe hekel aan zijn ex-schoonzuster, Roosje Glaser.

Dhr. K. van Meteren, 1940

De heer Kees van Meteren, een charmeur, verliefd op vrouwen en verliefd op geld. Hij ondersteunt Roosje en haar moeder in de eerste oorlogsjaren.

Een foto van Dhr. H. Coljee ontbreekt

De heer Henk Coljee, pensionhouder in Naarden, waar hij onder andere aan Duitse officieren onderdak biedt.

Een foto van Mevr. M. Coljee ontbreekt

Mevrouw Magda Coljee, vrouw van de heer Henk Coljee. Zij is uit Duitsland afkomstig.

Een foto van de politieagent mag niet openbaar gemaakt worden

De politieagent die mevrouw Glaser en haar moeder in Naarden heeft gearresteerd. Getrouwd en vader van drie kinderen, 4, 6 en 8 jaar oud.

OPDRACHT 3

Voer onderstaande opdrachten uit in de volgorde waarop zij zijn gegeven.

- Stel op basis van de profielen een hypothese op wie Roosje en haar moeder heeft/ hebben verraden en bedenk waarom hij/zij dat gedaan zou(den) kunnen hebben.
- Noteer vervolgens nieuwe gegevens uit de bronnen: 3 t/m 10. Zij geven mogelijk aanvullende informatie over de motieven van de dader(s). Neem daarvoor het volgende schema op (klad)papier over en vul daarin de gegevens in die jij belangrijk vindt.

Bron	Redenen waarom hij/ zij Roosje mogelijk <i>niet</i> heeft/ hebben verraden	Redenen waarom hij/zij mogelijk Roosje <i>wel</i> heeft/ hebben verraden
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

- Blijf je bij je eerdere hypothese of pas je die aan?
 - Zo ja, hoe pas je die aan? Zo nee, waarom pas je die niet aan?
 - Maak duidelijk welke bronnen en welke informatie voor jou belangrijk waren om tot jouw slotconclusie te kunnen komen.

BRON 3. NAARDEN, WOENSDAG 6 OKTOBER 1942

Het is 6 oktober 1942. De zon verdrijft de mistige nevel op deze vroege, schitterende ochtend in de herfst. Roosje vertrekt naar Hilversum om daar boodschappen te doen. Ze drinkt thee op het terras van Grand Hotel Gooiland. Ze is met haar gedachten bij haar vader. Die is opgepakt door de Duitsers en verblijft in een werkkamp, maar voor zwaar werk is hij niet geschikt. Zij maakt zich zorgen. Gelukkig heeft Roosjes vriend Kees van Meteren het op zich genomen om informatie in te winnen over hoe het met hem gaat.

Om halfzes in de namiddag fietst zij terug naar het pension in Naarden waar zij en haar moeder met valse persoonsbewijzen zijn ondergedoken. Dat pension wordt geleid door de heer en mevrouw Coljee, zij een Duitse, hij een NSB-er. Als Roosje de straat inrijdt, ziet zij een taxi voor het pension staan. Kees is er, denkt zij hoopvol. Die reist altijd deftig met een taxi. Dan ziet zij in de keuken een politieagent met Henk en Magda Coljee in gesprek. Zij beseft dat er iets niet klopt, keert haar fiets, maar voor zij kan vluchten is de agent met getrokken pistool naar buiten gerend. Hij roept haar bars toe: 'Stop of ik schiet'. Roosje beseft dat vluchten niet meer helpt en een moment later is zij gearresteerd.

BRON 4. LEO

Als Roosjes grote liefde, de piloot Wim Vermeulen, in 1936 bij een vliegtuigongeluk om het leven komt, breekt voor Roosje een donkere tijd in haar nog zo jonge leven aan. Het leven lijkt zinloos geworden. In die dagen maakt zij kennis met Leo Crielaars, die haar opvangt en weer van het leven laat genieten. Hij – dansleraar en eigenaar van dansscholen in Eindhoven en Den Bosch – herkent de passie van Roosje die ook de zijne is: dansen. In 1937 trouwen zij en Roosje gaat nu samen met hem de dansscholen leiden. Op zijn aanraden verandert Roosje haar achternaam 'Glaser' in een meer artistieke naam: 'Glacér'. Met hem bezoekt Roosje internationale dansconferenties in Brussel, Parijs, Loden en Berlijn. Zij maakt naam en wordt een bekend danseres.

Het huwelijk houdt echter geen stand. Een scheiding maakt er in 1939 een einde aan. Een belangrijke reden daarvoor is dat Leo in de loop van de tijd steeds meer onder invloed van zijn broer en diens racistische opvattingen raakt. Als ze een keer ruzie hebben zegt Leo: 'Heb je Mein Kampf niet gelezen? De Joden zullen uitgemoord worden. Misschien heb jij geluk omdat je met mij getrouwd bent en zullen ze jou alleen naar Palestina sturen, maar de rest, daar geef ik geen cent voor'.

BRON 5. MARINUS

Marinus Crielaars is de oudere broer van Leo en al lang voor de oorlog uitbreekt een fanatieke aanhanger van de NSB en antisemit. Hij bezoekt bijeenkomsten van de NSB, is geabonneerd op het lijfblad van de NSB De Storm, wordt lid van de Nederlandse Volksdienst en het Nederlands Arbeidsfront. Leo en Roosje wonen als ze getrouwd zijn een tijd hii

van de Heerendijke Pensioen en het Heerendijke Arbeidsloos. Leo en Roosje weten dat ze getrouwd zijn een tijd bij hem in. Daar botsen Marinus en Roosje vaak met elkaar. Toen zij hem eens vroeg waarom hij zo'n hekel aan haar had zei hij: 'Je kunt honderd keer naar de kerk gaan, maar je bent en blijft een Jodin. Ik ben een nationaalsocialist en je zult zien: we helpen alle Joden naar de verdommenis, wacht maar, mijn tijd komt nog wel. Dan komt er een eind aan die corruptie'.

BRON 6. DE COLJÉES

Magda Coljée is een Duitse vrouw die getrouwd is met Henk Coljée. Zij spreekt goed Nederlands. Samen met haar man voert zij een pensioen in Naarden, waar zij o.a. Duitse officieren onder dak hebben.

Henk is Nederlander en lid van de NSB. Wanneer hij dat geworden is, is niet duidelijk. Hij verklaart zelf na de oorlog tijdens een verhoor door de Politieke Opsporingsdienst in Hilversum, dat hij dat heeft gedaan om daardoor vrijgesteld te worden van uitzending naar Duitsland en een grotere vrijheid te hebben om Joden en andere onderduikers te herbergen.

Roosje weet dat Henk lid van de NSB is, maar zij gaat ervan uit dat de Duitsers haar en haar moeder bij de Coljée's niet zo gauw zullen zoeken. Of, zoals zij schrijft: 'in het hol van de leeuw zullen ze ons niet snel zoeken'. Over haar Joodse achtergrond zeg ze niets. Zij vertelt vertel Magda Coljée het volgende verhaal: 'Mijn vader is in gijzeling genomen en zit in het kamp Haaren, mijn moeder en ik zijn op de vlucht, want ze willen ons ook hebben'. Daarna vraag ze of ze twee pensionkamers kunnen huren. Dat lukt. Ondanks de arrestatie van Roosje en haar moeder kunnen de Coljees hun pensioen gewoon blijven voeren.

BRON 7. KEES

Roosje kent Kees al van voor de oorlog. Zij heeft Kees van Meteren leren kennen in de periode van haar scheiding van Leo. Hij is verliefd op haar en in die dagen tot grote steun. Hij is echter een charmeur met veel vriendinnen en heeft altijd geldgebrek. Hij helpt Roosje en haar moeder in 1940, 1941 en 1942 op verschillende momenten, maar vraagt ook vaak geld voor zijn diensten. Dat krijgt hij.

Op 26 augustus 1942 ontvangen Roosje, haar broer en haar moeder bevel naar Westerbork af te reizen. Roosje schrijft later over dat moment: 'Ik denk en denk ... en opeens schieten mij de woorden van Kees te binnen: 'Als je in moeilijkheden mocht zitten, ben ik altijd bereid je te helpen'. Ik reis naar Naarden. Daar neem ik een taxi die me naar het adres brengt waar Kees op kamers woont. (...) Als ik aanbel doet mevrouw Coljée open en groet me vriendelijk'.

Mevrouw Coljée zegt dat Kees in het ziekenhuis ligt. Roosje reist door naar het ziekenhuis om Kees om hulp te vragen. Zij schrijft: 'Daar blijkt dat hij de ziekenhuiskosten van 350 gulden niet kan betalen. Hij vraagt me of ik hem 350 gulden kan lenen (...).

Ik vertel hem van mijn moeilijkheden en hij is direct hulpvaardig. Hij adviseert mij mijn intrek te nemen bij de familie Coljée. Ik geef hem 350 gulden en ga weer terug naar mevrouw Coljée'.

BRON 8. DE AGENT

Van de agent die Roosje en haar moeder op 6 oktober 1942 arresteert is niet veel bekend. Wel weten we dat hij waarschijnlijk niet tot de groep van de 'Schalkhaarders' behoort. Dat zijn Nederlandse politiemensen die in het gehucht Schalkhaar bij Deventer een 'Duitse' opleiding krijgen. We weten ook dat hij Roosje en haar moeder niet wil laten lopen, zelfs niet als zij hem alles aanbiedt wat zij bezit. Hij is wel vriendelijk maar zegt dat niet te kunnen doen omdat dat voor hem levensgevaarlijk is omdat hij handelt in opdracht van de Sicherheitspolizei (SD) te Amsterdam. Hij maakt overigens ook duidelijk dat de SD zo goed wist waar Roosje zat, dat er wel verraad in het spel moet zijn geweest.

BRON 9. MAGDA COLJÉE

Ongeveer een halfuur na jullie arrestatie kwam Kees thuis. Het eerste wat hij tegen mij zei was: 'Ben ik te laat?' of woorden van die strekking. Wij vertelden hem dat jullie waren gearresteerd door de politie. Hij is toen direct naar het politiebureau gegaan. Toen hij terugkwam vertelde hij ons dat de politie hem gezegd had dat ik tegen de politie had verteld had dat hij de dames Glacér verraden had. (...)

Paul Glaser, *Dansen met de vijand*, Amsterdam 2016, 147

BRON 10. LEO SCHRIJFT HET GERECHTSHOF

's-Hertogenbosch, 28 februari 1942

Aan den hoogedelgestrenghe heer
mr. Van Leeuwen, Procureur Generaal van het Gerechtshof te 's-HertogenBosch

Hoogedelgestrenghe heer,

Daar de cultuurkamer momenteel al enige weken geleden officieel is opgericht kom ik weer terug op uw schrijven van 28 oktober. Daarin deelde u mij mede dat dansles geven door joden voorlopig door kon gaan.

Toen echter de verordening afkwam heb ik direct contact opgenomen met de politie en de cultuurkamer over het geval Roosje Glaser.

De heer Vos, inspecteur van politie alhier deelde mij mee dat Roosje Glaser in het bezit is van een brief van de cultuurkamer, ondertekend door de secretaris van de afdeling gezelschapsdans, waarin staat dat ze voorlopig door kan gaan. Zolang hij andersluidend bericht kreeg kon hij er niets aan doen.

Daarna heb ik mij in verbinding gesteld met bovengenoemde secretaris die mij vertelde dat die brief van de cultuurkamer nu niet meer geldig is en hij het nu wel eens zou uitzoeken.

Omdat ik echter vrees dat vanwege de drukte dit geval op de lange baan zal worden geschoven wend ik mij tot u om deze zaak definitief opgelost te zien.

Hopende dat u dit schrijven in overweging wilt nemen, bij voorbaat mijn dank.

Hoogachtend,
L.J.Crielaars

OPDRACHT 4

Klopt je analyse? Je kunt dat horen door geluidsbron 11 te beluisteren.

BRON 11. DE OPLOSSING

Bron 11. De oplossing

Beluister het fragment hier: <http://www.roosjefoundation.org/bestanden/121/download>